

УДК 811.111+81'37+81'373

ТЕОНІМИ БОГІНИ FREYJA 'ФРЕЙЯ': ЇХ ЕТИМОЛОГІЯ, СЕМАНТИКА ТА ФУНКЦІЇ

Чернега С.М.

Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

У даній статті розглядається етимологія і лексико-семантичний аналіз германських теонімів богині Freyja 'Фрейї'. Разом з тим на матеріалі міфологічних текстів «Старшої Едди» розглядаються домінуючі репрезентативні функції богині. Переважна кількість германських теонімів виконує не тільки номінативно-ідентифікуючу, а й характерологічну функцію, що робить їх інформативно досить емними лексичними одиницями. Системний аналіз показав, що германські теоніми мають досить широке асоціативне поле, що знаходить відображення у відповідному наборі ознак, які складають семантичний портрет конкретної богині. Аналіз міфів дозволяє детально розкрити образ, походження і функціонування германської богині. **Ключові слова:** германський теонім, «Старша Едда», семантичний портрет, функціональний аспект, етимологічний аналіз.

Постановка проблеми. Сучасна лінгвістика характеризується все детальнішим вивченням зародження й вивчення слів, що розглядаються в межах одного лексико-семантичного класу, проводяться типологічні та порівняльні дослідження. Особливий інтерес представляють роботи, виконані в діахронічному плані, серед них слід назвати дослідження Н.Д. Арутюн-ової, В.Г. Гака, Т.В. Гамкрелідзе, В'яч.Вс. Іванова, Н.І. Козак, В.В. Левицького, О.Д. Огуя, І.В. Ступак, В.Г. Таранця, А.А. Уфимцевої. Актуальність теми визначається відсутністю комплексного лексико-семантичного аналізу германських теонімів стародавнього етапу їх розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значна увага приділяється особливостям теонімів у різних мовах: чуваській та марійській (Вас.Вас. Іванова), лезгинській (Ф.Р. Нагієв), тюркських мовах, а саме карачаєво-балкарській (Б.Х. Мусукаєв) та ін. Дослідженням давньогерманських текстів присвячені наукові розвідки Ж. Дюмезіля, С.М. Мелетинського, М.І. Стеблін-Каменського, С. Стурлусона, О.М. Фрейденберг, Я. де Фріса, у яких також висвітлені певні проблеми теоніміки.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проблема розвитку семантики і структури слова недостатньо вивчена і потребує подальшого дослідження. Очевидним є спорідненість теонімів в різних мовах, що пояснюється єдиними джерелами їх походження, однак семантична сторона германських теонімів не вичерпує себе лише порівняльними ознаками, а вимагає всебічного вивчення їх семантики на матеріалі найдавніших письмових свідочств. При такому підході можливі розкриття кожного теоніма і реконструкція його природи зародження.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є комплексний аналіз особливостей розвитку лексико-семантичної структури германських теонімів, їх функціонування в текстах «Старшої Едди».

Виклад основного матеріалу. В давніх міфах «Старшої Едди» наступне місце за частотністю займає дружина Одіна, богиня Фрейя. Богиня Freyja 'Фрейя', дружина Odinn 'Одіна', втілює родючість, Odinn 'Одін' і Porr 'Тор' відповідно Сонце і Грім. Freyja 'Фрейя' є богинею родючості, краси, кохання та чаклунства. У період патріархаль-

них відносин у германців вона відійшла на другий план, зберігши за собою ознаки материнства. Стародавні германці присвятили їй один із днів тижня – п'ятницю. Цей день вважався щасливим, саме в цей день у давнину справляли весілля, так як п'ятниця – нім. Freitag, англ. Friday = Day of Freya (можливо, Day of Frigg). Freya в нім. Frau – 'жінка, пані', днв. frouwa, нід. vrouw, дсакс. Frūa, дфриз. Frouwe, дісл. Freyja (букв. 'пані') – богиня Фрея; англ. Freo, дісл. Freyer один із богів; гот. Frauja, днв. frō 'господь, пан', дсакс. frōho, frōio, дангл. frēa 'господь, пан', <герм. *frōwjon-/frawja-/frawan-/frawaz 'пан; панівний, який виступає вперед' (<іє. *pro- jōn / -jos). [6, с. 195].

Freyja 'Фрейя' (або Ванадіс, що означає 'дочка Ванів') є найзнаменитішою з північних богинь, хоча іноді її плутають із Фрігг. Більшість дослідників, у тому числі брати Грімм, вважали, що насправді ці дві богині досить далекі одна від одної як за походженням, так і за функціями. Фрейя – найдієвіша з богинь. Вона одночасно і валькірія, і діса, так як одне з її імен – Vanadis 'Ванадіс', тобто донька ванів. У першу чергу, вона – 'богиня кохання і війни, життя і смерті'. За своїми функціями вона протистоїть Одіну і, в той же час, доповнює його.

Ім'я Фрейї на стародавній англосаксонській мові – Фрео. Freyja 'Фрейя' дуже схожа на образ Великої богині в розумінні сучасності. Богиня дарує життя і смерть, до неї звертаються за допомогою при пологах, крім цього, вона забирає polegших воїнів у бою, також як і Odinn 'Одін'. А ось Фрігг може подарувати життя.

Важливим атрибутом Фрейї виступає відоме намисто Brisingamen 'Брісінгамен'. Його вона отримала за те, що розділила ліжко з чотирма карликами, які символізують чотири стихії. Дехто вважає, що це зовсім не намисто, а пояс. До нього звертаються жінки під час пологів, щоб полегшити їх.

За своїми функціями богиня протистоїть Одіну і, в той же час, доповнює його. Ім'я Freyja в текстах «Старшої Едди» зустрілося 42 рази. Дослідження виявило п'ять головних семантичних ознак теоніма Freyja. Найбільш частотною є 'богиня кохання і краси' (див. табл. 1). Також поданий семантичний портрет включає і негативні характеристики (розпусниця, богиня чаклунства).

Таблиця 1
Семантичні ознаки теоніма Freyja та частотність їх вербалізаторів у текстах «Старшої Едди»

№	Семантичні ознаки	Частотність (%)
1	Богиня кохання і краси	30,9
2	Богиня чаклунства	26,2
3	Розпусниця	21,4
4	Дружина правителя	11,9
5	Богиня війни	9,5
	Всього	100,00

Найбільш частотним є 'богиня кохання і краси', що складає 30,9%.

У ситуаціях 1-3 наочно ілюструється актуалізація цього концепту завдяки ключовому слову 'fagra' (див. табл. 1).

1) п. 3. «*Gengu þeir fagra Freyju tína ok hann þat orða alls fyrst of kvæð:*» *Muntu mér, Freyja, fjaðrhams léa, ef ek minn hamar mættak hitta?*» (Elder Edda, Þrymskviða).

'To the dwelling fair of Freyja went they, hear now the speech that first he spake: «Wilt thou, Freyja, thy feather-dress lend me, that so my hammer I may seek?»' [8].

У ситуації 1 вислів *Gengu þeir fagra Freyju tína* свідчить про актуалізацію концепта 'богиня кохання і краси'.

В Едді «Þrymskviða» Фрейя виступає богинею кохання і краси, де Тор звертається до Фрейї за допомогою, аби вона допомогла йому добути свій молот, який викрав у нього велетень Трюм.

Фрейя привертала увагу велетнів, вона вважалася найпрекраснішою з богинь, *fagra Freyju tína* – 'будинок прекрасної Фрейї'. І тому Трюм зажадав в обмін на молот Хлорриді (Тора) отримати Фрею як дружину:

2) п. 8. «*Ek hef Hlórriða. hamar of fölginn átta röstum fyr jörð neðan, hann engi maðr aftr of heimtir nema færi mér Freyju at kvæn.*» (Elder Edda, Þrymskviða).

'I have hidden Hlórriði's hammer, eight miles down deep in the earth; and back again shall no man bring it if Freyja I win not to be my wife' [8].

У ситуації 2 вислів *Freyju at kvæn* свідчить про вживання теоніми *Freyju* у значенні 'богиня кохання і краси', це демонструє нам контекст із вживанням слова *kvæn* – 'дружина', кожен хотів би мати таку красиву богиню за дружину.

3) п. 23. «*Ganga hér at garði gullhyrndaðr kýr, óxn alsvartir jötni at gamni; fjöld á ek meidma, fjöld á ek menja, einnar mér Freyju ávant þykir*» (Elder Edda, Þrymskviða).

'Gold-horned cattle go to my stables, jet-black oxen, the giant's joy; many my gems, and many my jewels, Freyja alone did I lack, methinks' [8].

Богиню Фрейю порівнюють із скарбом, яким хотів би опанувати кожен. Це значення виокремлюється завдяки контексту, в якому ім'я Фрейї вживається в одному ряді зі словами, які означають скарби, що проводять до оживлення цієї герметичної семи в імені Фрейї.

У ситуаціях 4-6 наочно ілюструється вживання семантичної характеристики 'богиня чаклунства', що складає 26,2% (див. табл. 1).

4) п. 32. «*Þegi þú, Freyja, þú ert forðæða ok meini blandin mjök, siz þik at bræðr þínum stóðu blið regin, ok myndir þú þá, Freyja, frata*» (Elder Edda, Lokasenna).

'Be silent, Freyja! thou foulest witch, and steeped full sore in sin; in the arms of thy brother the bright gods caught thee when Freyja her wind set free.' [8].

У ситуації 4) *Freyja* прямо характеризується як 'богиня чаклунства', за допомогою іменника *forðæða* – 'чаклунка', 'відьма'. Негативна характеристика богині підкреслює пейоративними прикметниками.

У *Freyja* 'Фрейї' було соколине пір'я, яке вона використовувала, щоб перетворитися на птаха, що свідчить про чаклунські уміння і зміну статі. У індоєвропейців цей птах пов'язаний із чоловічим началом. В даному випадку ілюструється здатність Фрейї до метаморфози.

5) п. 6. «*Flá ertu, Freyja, er þú freistar mín vísar þú augum á oss þannig, er þú hefir ver þinn í valsinni Ottar unga Innsteins burr*» (Elder Edda, Hyndluljóð).

'Falsely thou askest me, Freyja, to go, for so in the glance of thine eyes I see; on the way of the slain thy lover goes with thee. Ottar the young, the son of Instein' [8].

У ситуації 5 Фрейя виступає як хитра жінка, на що вказує кваліфікатор *flá* 'хитра'.

6) п. 32. «*Ek slæ eldi of íviðju, svá at þú eigi kemsk á braut heðan*» (Elder Edda, Hyndluljóð).

'Around the giantess flames shall I raise, so that forth unburned thou mayst not fare' [8].

У ситуації 6 значення 'богиня чаклунства' підкреслюється лексемою *íviðju* – 'великанша', 'відьма'. Автор едди надає тут негативну характеристику богині.

У ситуаціях 7-8 наочно ілюструється актуалізація семантичного варіанта 'розпусниця', що складає 21,4% (див. табл. 1).

7) п. 30. «*Þegi þú, Freyja, þik kann ek fullgörva; er-a þér vamma vant; ása ok álfa, er hér inni eru, hverr hefir þinn hör verit*» (Elder Edda, Lokasenna).

'Be silent, Freyja! For fully I know thee, sinless thou art not thyself; of the gods and elves who are gathered here, each one as thy lover has lain' [8].

У ситуації 7 ключовим словом, за допомогою якого богиня Фрейя характеризується як 'розпусниця' є лексема (*hór*, від дісл. *hörr* – 'розпусник', *hór* – 'розпуста, блуд'; < герм. * *hōraz* (чол. рід) – 'перелюбник', * *hōrōn* (жін. рід) – 'блудниця, розпусниця') [1, с. 274].

В Едді «Lokasenna» Локи нещадно викриває богів і богинь, звинувачує Фрейю в недотриманні невинності та розпусті.

8) п. 30. «*...Óðs vina úti á náttum, sem með höfnum Heiðrún fari*» (Elder Edda, Hyndluljóð).

'...my noble one, out in the night thou leapest as Heiðrun goes the goats among' [8].

У ситуації 8 характеристика Фрейї як розпусниці надається за допомогою стилістичного прийому порівняння: богиня Фрейя порівнюється тут з Хейдрун, яка, м'яко кажучи, бігає з козлами.

Третьою за частотністю є значення 'дружина правителя', що становить 11,9% (див. табл. 1).

9) п. 25. «*Þá gengu regin öll á rökstóla, ginnheilög goð, ok um þat gættusk hverjir hefði lopt allt lævi blandit eða ætt jötuns Óðs mey gefna*» (Elder Edda, Völuspá).

'Then sought the gods their assembly-seats, the holy ones, and council held, to find who with venom the air had filled, or had given Oth's bride to the giants' brood' [8].

У ситуації 9 згадується Фрейя, як дружина Ода, тобто Одіна: *Óðs mey gefna* (*mey* – 'дівчина,

молода жінка»; *Óðs mey* – молода жінка Одіна, тобто дружина). В данному випадку автор едди уживає кеннінг, ‘дружину Одіна’ тобто Фрейя.

10) п. 14. «*Fólkvang er inn níundi, en þar Freyja raðr sessa kostum í sal; hálfan val hún kyss hverjan dag, en hálfan Óðinná*» (Elder Edda, Grímnismál).

‘The ninth is Folkvang, where Freyja who shall have seats in the hall; the half of the dead each day does she choose, and half does Othin have’ [8].

В Едді «Grímnismál» йде перерахування назв будинку головного германського божества Одіна – чоловіка Фрейї. У поданому випадку згадується наступне місце перебування цих двох божеств *Fólkvang* (*folk* – ‘військо’, *vangr* – ‘поле’), що означає – ‘військове поле або поле війська’. Богиня Фрейя вирішує, де сядуть герої і ділить порівну полеглих у бою воїнів (*Hálf* – ‘половина’ *val* – ‘вибор’). Як богиня, яка забирає убитих, Фрейя пов’язана з

долею людей. Її називають ‘дісою ванів’. Можливо, вона, як і Одін, визначає долю воїнів у битві. Фрейя також забирає до себе померлих жінок. У цій ситуації Фрейя виступає ‘богиною війни’, що наочно ілюструє ситуація 10. Ця семантична ознака усіх випадків актуалізації семантичних характеристик складає 9,5% (див. табл. 1).

Висновки і пропозиції. Наш аналіз показав наступні значення богині *Freyja* ‘Фрейї’: ‘богиня кохання і краси’ (30,9%), ‘богиня чаклунства’ (26,2%), ‘розпусниця’ (21,4%), ‘дружина правителя’ (11,9%), ‘богиня війни’ (9,5%), переважає семантика ‘богиня кохання і краси’ (див. таблицю 1).

У перспективі безперечний інтерес представляють семантика та функціональні особливості інших найменувань божеств, розглянутих на давніх текстах, включаючи «Старші Едди» та інші германські тексти.

Список літератури:

1. Левицкий В.В. Этимологический словарь германских языков : в 2-х т. / В.В. Левицкий. – Винница: Нова Книга, 2010. – Т. 1. – 616 с.
2. Мелетинский Е.М. «Эдда» и ранние формы эпоса / Е.М. Мелетинский. – М.: Наука, 1968. – 367 с.
3. Стеблин-Каменский М.И. Старшая Эдда // Старшая Эдда. Древнеисландские песни о богах и героях / М.И. Стеблин-Каменский. – М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1963. – 255 с.
4. Стурлусон С. Старшая Эдда [Электронный ресурс] / С. Стурлусон. – Режим доступа: http://svitk.ru/004_book_book/3b/823_sturluson-starhaya_edda.php.
5. Таранець В.Г. Трипільський субстрат: Походження давньоєвропейських мов: Монографія / В.Г. Таранець. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2009. – 276 с.
6. Bickerman E.J. Chronology of the Ancient World / E.J. Bickerman. – Thames & Hudson, London, 1969. – 345 p.
7. Vries J. de. Altnordisches etymologisches Wörterbuch / Jan de Vries. – 2. Aufl. – Brill ; Leiden ; Boston ; Köln, 2000. – 689 s.
8. Poetic Edda (Old Norse-English diglot) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ru.scribd.com/doc/40146250/Poetic-Edda-Old-Norse-English-diglot>.

Чернега С.Н.

Николаевский национальный университет имени В.А. Сухомлинского

ТЕОНИМЫ БОГИНИ ‘FREYJA’: ИХ ЭТИМОЛОГИЯ, СЕМАНТИКА И ФУНКЦИИ

Аннотация

В данной статье рассматривается этимология и лексико-семантический анализ германских теонимов богини Freyja ‘Фрейи’. Вместе с тем на материале мифологических текстов «Старшей Эдды» рассматриваются доминантно-репрезентативные функции богини. Подавляющее число германских теонимов выполняет не только номинативно-идентифицирующую, но и характерологическую функцию, что делает их информативно весьма емкими лексическими единицами. Системный анализ показал, что германские теонимы имеют достаточно широкое ассоциативное поле, что находит отражение в соответствующем наборе признаков, составляющих семантический портрет конкретной богини. Анализ мифов позволяет детально раскрыть образ, происхождение и функционирование германской богини.

Ключевые слова: германский теоним, «Старшая Эдда», семантический портрет, функциональный аспект, этимологический анализ.

Chernega S.M.

Mykolaiv V.O. Sukhomlinskyi National University

THEONYMS OF THE GOD FREYJA: THEIR ETYMOLOGY, SEMANTICS AND FUNCTIONS

Summary

This article deals with etymology and lexico-semantic analysis of the god Freyja. At the same time dominant-representative functions of the god are investigated on the material of the ancient mythological texts of «Poetic Edda». The vast number of Germanic theonyms perform not only a nominative-identifying, but also a characterological function, which makes them multifaceted lexical units. The study shows that the ancient Germanic theonyms have a very broad associative-semantic field, which is reflected in the corresponding set of semantic features, which make up a specific semantic portrait of the gods. Analysis of a large number of myths of "Poetic Edda" led to important conclusions concerning not only semantic and functional aspects of the theonyms under discussion, but also their etymology.

Keywords: Germanic theonym, «Poetic Edda», semantic portrait, functional aspect, etymological analysis.